

Förord av Douglas Gresham

Anteckningar under dagar av sorg är inte vilken bok som helst. I viss bemärkelse är den ingen bok alls. Den är snarare det glödande resultatet av att en modig man har vänt sig om och mött sin smärta och utforskat den för att bättre förstå vad som krävs av oss i detta liv, där vi måste förvänta oss smärtan och sorgen efter dem vi älskar. Det är faktiskt sant att mycket få människor skulle ha kunnat skriva den här boken, och ännu sannare att ännu färre skulle ha skrivit den även om de kunnat göra det. Ännu färre skulle ha gett ut den om de hade skrivit den.

Min styvfar C. S. Lewis hade tidigare skrivit i ämnet (*Lidandets problem*, 1940), och han var inte oerfaren i fråga om lidande. Han hade mött sorgen som barn när han förlorade sin mamma vid nio års ålder. Han hade sörjt när han mist vänner, en del i strid under första världskriget, andra i sjukdom.

Han hade också skrivit om de stora diktarna och deras kärlekssånger, men på något sätt hade varken hans lärdom eller hans erfarenheter gjort honom förberedd för kombinationen stor kärlek och stor förlust – den jublande glädje som ligger i att finna och vinna den partner som Gud har ämnat för oss, och det förkrossande slag, den förlust, som

är den Ondes förstörelse av den stora gåvan att älska och bli älskad.

Denna bok är en skakande skildring av en speciell persons reflekterande ansträngningar att greppa och till slut besegra den känslomässiga paralysering som han upplever i sitt livs mest förödande sorg.

Det som gör *Anteckningar under dagar av sorg* ännu märkligare är att författaren var en speciell man och att den kvinna han sörjer var en speciell kvinna. Båda var författare, båda var intellektuellt begåvade, båda var varmt troende kristna, men här upphör likheterna. Det fascinerar mig att Gud ibland sammanför människor som står så långt ifrån varandra på så många sätt, och förenar dem i den andliga enhet som kallas äktenskap.

Jack (C. S. Lewis) var en man vars ovanligt stora lärdom och intellektuella förmåga skilde honom från en stor del av människosläktet. Det fanns få bland hans likar som kunde mäta sig med honom i debatt eller diskussion, och för dem som kunde göra det var det nästan oundvikligt att bli indragna i en liten, sammansvetsad grupp som kallades »The Inklings« och som har efterlämnat ett litteraturarv åt oss. J. R. R. Tolkien, John Wain, Roger Lancelyn-Green och Neville Coghill fanns med bland dem som kom till dessa informella samlingar.

Helen Joy Gresham (född Davidman), »H« i boken, var kanske den enda kvinna som Jack träffat som var hans intellektuella jämlike och även lika beläst och brett bildad som han själv. De hade en annan sak gemensamt: båda

hade ett fantastiskt minne. Jack glömde aldrig något han hade läst, och det gjorde inte hon heller.

Jack hade uppfostrats till en blandning av medelklass-irländare (han kom från Belfast där hans far var jurist vid polisdomstolen) och engelsman. Han växte upp under början av 1900-talet – en tid då principerna heder, ordhållighet, allmän artighet och gott uppträdande fortfarande dunkades in i unga engelska män, och det betydligt starkare än någon form av religiositet. Böcker av E. Nesbit, Sir Walter Scott och kanske Rudyard Kipling visar vilken livsstil som Jack indoktrinerades i som ung.

Min mamma å andra sidan kunde knappast ha kommit från någon mer kontrasterande bakgrund. Hon var dotter till ett judiskt par i lägre medelklassen, en andra generationens invandrare. Hennes far var från Ukraina och hennes mor hade polskt påbrå. Själv växte hon upp i Bronx i New York. De enda likheterna i fråga om den tidiga utvecklingen var väl att de båda hade en märklig intelligens och därtill akademisk begåvning och ett extremt utvecklat bildminne. Båda kom fram till kristen tro längs den långa, svåra vägen över ateism, agnosticism och teism, innan de slutligen var framme vid kristendomen. Båda hade häpnadsväckande framgångar under tiden som universitetsstuderande. Jacks avbröts av plikten att tjäna sitt land under första världskriget och mammas av politiskt engagemang och giftermål.

Stora mängder har skrivits om deras liv, om hur de möttes och kom att gifta sig, en del som dikt och en del som verklighet (och ibland har det ena överlappat det andra),

men det viktigaste av det som kan ha ett värde för den här boken är helt enkelt att mellan dem växte en stor kärlek fram som till slut var nästan synbart brinnande. De tycktes vandra tillsammans omgivna av en glöd som de själva skapat.

För att förstå något av den smärta som innesluts i den här boken, och även det mod som den är beviset på, måste vi först bli medvetna om den kärlek som fanns mellan dem. Som barn såg jag dessa båda speciella personligheter förenas, först som vänner, och sedan, i en ovanlig ordning, som man och hustru, och slutligen som älskande. Jag ingick i vänskapen. Jag var ett bihang till äktenskapet, men jag stod utanför kärleksrelationen. Därmed menar jag inte att jag avsiktligt sköts undan, utan snarare att deras kärlek var något som jag varken kunde eller borde ingå i.

Redan då, i mina tidiga tonår, stod jag vid sidan och såg kärleken växa fram mellan dem, och jag gladdes med dem. Det var en lycka som färgades av såväl sorg som rädsla, för jag visste, precis som både mamma och Jack gjorde, att denna härliga tid skulle bli kort och skulle sluta i sorg.

Jag hade ännu inte insett att alla mänskliga relationer slutar i smärta – det är det pris som vår ofullkomlighet har låtit ondskan utmäta åt oss för kärlekens privilegium. Jag hade ungdomens återhämtningsförmåga att falla tillbaka på när mamma dog. För mig skulle det finnas andra kärlekar att upptäcka, och säkert också att med tiden förlora eller gå förlorad för. Men för Jack var detta slutet på så mycket som livet så länge hade nekat honom och därefter en kort tid

hållit fram åt honom som ett ofruktbart löfte. För Jack fanns inga av de förhoppningar som jag dimmigt kunde skymta, om strålande, soliga ängar och livsljus och skratt. Jag hade Jack att luta mig mot, men stackars Jack hade bara mig.

Jag har alltid önskat få tillfälle att förklara en liten sak som finns med i den här boken och som visar på ett missförstånd. Jack nämner att om han sade något om mamma, verkade jag alltid generad, som om han hade sagt något olämpligt. Han insåg inte, vilket var ovanligt för honom, att jag var fjorton år när mamma dog och en produkt av nästan sju års indoktrinering i en engelsk privatskola. Den läxa jag fått allra starkast inpräntad i mig under den tiden var att det mest skamliga som kunde hända mig var att falla i gråt inför andra. Engelska pojkar gråter inte. Men jag visste att om Jack pratade med mig om mamma så skulle jag börja gråta hejdlöst, och, ännu värre, det skulle han också. Därför blev jag generad.

Det dröjde nästan trettio år innan jag lärt mig att gråta utan att skämmas.

I denna bok möter vi en man som är känslomässigt naken i sitt eget Getsemane. Den berättar om smärtan och tomheten i en sorg som få av oss behöver bära, för ju större kärleken är, desto djupare blir sorgen, och ju starkare tron är, desto grymmare är den Onde när han stormar borgen.

När Jack torterades av den känslomässiga smärtan i sin sorg, led han också av den psykiska ångesten efter att i tre år ha levt i ständig fruktan, av den fysiska pinan av svår benskörhet och andra sjukdomar samt av utmattning efter

att ha ägnat de senaste veckorna åt att ständigt vårda sin döende hustru. Han levde i en inre spänning som en svagare man inte skulle ha uthärdat. Han började skriva ner sina tankar och reaktioner för att försöka bringa reda i det vilda kaos som rådde i hans själ. Just när han skrev ner dem hade han ingen tanke på att dessa utgjutelser skulle publiceras, men när han läste igenom dem en tid efteråt, kom han fram till att de kanske skulle kunna vara till hjälp för andra som på liknande sätt drabbats av det tumult i tanke och känsla som sorgen är orsak till.

Boken publicerades först under pseudonymen N. W. Clerk. I all sin nakna ärlighet och osminkade enkelhet har boken en styrka som är sällsynt. Det är den ohämmade sanningens styrka.

För att helt och fullt förstå hur djup hans sorg var behöver man nog veta litet mer om hur Jack och mamma först träffades och lärde känna varandra. Mamma och pappa (författaren W. L. Gresham) var båda mycket begåvade. I äktenskapet uppstod ofta konflikter och svårigheter. Mamma hade uppfostrats till ateist och blev kommunist. Hennes medfödda intelligens gjorde att hon inte i längden kunde förledas av denna ihåliga filosofi, och nu (medan hon var gift med min far) började hon söka efter något mindre »konstruerat« och mer verkligt. Under sin läsning av en stor mängd olika författare stötte hon på engelsmannen C. S. Lewis. Hon blev medveten om att under den bräckliga och mycket mänskliga yttre fasaden hos de organiserade kyrkorna i världen finns det en sanning som är

så äkta och så ursprunglig att alla människans hopdiktade filosofiska ställningstaganden rasar ihop i en hög vid sidan av den. Hon blev också medveten om att här fanns en hjärna med en tankeskärpa som hon dittills aldrig sett maken till. Precis som andra nya i tron hade hon frågor, och därför skrev hon till honom. Jack lade genast märke till hennes brev, för även de vittnade om ett skarpt intellekt, och så blev de brevvänner.

År 1952 arbetade mamma med en bok om de tio budorden (*Smoke on the Mountain*: Westminster Press, 1953), och som konvalescent efter en allvarlig sjukdom reste hon till England i avsikt att diskutera manuset med C. S. Lewis. Han var generös med sin vänskap och sina råd, och det var också hans bror Warnie Lewis, historiker och själv erkänd författare.

Vid återkomsten till USA upptäckte mamma (nu ivrig englandsvän) att äktenskapet med pappa var över. Efter skilsmässan flydde hon till England med mig och min bror. Vi bodde i London ett tag, och även om Jack och hon skrev till varandra, kom han inte på besök. Han var sällan i London, som han inte alls gillade, och mamma och han var enbart intellektuella vänner vid denna tid, även om vi som så många andra fick ta emot ett rejält ekonomiskt stöd ur hans speciella välgörenhetsfond.

Mamma tyckte det var deprimerande att bo i London och ville komma närmare sin vänkrets i Oxford, vilken innefattade Jack, hans bror Warnie och sådana som Kay och Austin Farrer. Jag tror att det är alltför enkelspårigt

och rent felaktigt att påstå att hennes enda skäl till att flytta var att få vara nära Jack, men det var säkert en bidragande faktor.

Den korta tid vi bodde i Headington strax utanför Oxford tycktes vara inledningen till så mycket som kunde ha varit underbart. Vårt hem gästades ofta av goda vänner och blev scenen för många livliga debatter. Det var också under denna tid som relationen mellan Jack och mamma började förändras.

Jag tror att Jack försökte stå emot den djupa känslomässiga bindning till min mamma som han började bli medveten om, på grund av att den var något som han felaktigt trodde var främmande för hans personlighet. Deras vänskap på platonisk nivå var trivsamt och gjorde inga krusningar på den lugna ytan av hans tillvaro. Men han tvingades inte bara till en inre insikt om sin kärlek till henne, utan också till att offentligt göra den känd, med anledning av att han plötsligt förstod att han höll på att förlora henne.

Det verkar nästan grymt att hennes död blev uppskjuten så pass att han fick tid att lära sig älska henne så helt och fullt att hon fyllde hans värld och blev den största gåva Gud någonsin gett honom. Och sedan dog hon och lämnade honom ensam på en plats som hennes närvaro i hans liv hade utformat åt honom.

Det som många av oss upptäcker i detta flöde av ångest är att vi vet precis vad han talar om. De som har vandrat samma väg, eller vandrar den nu under läsningen av boken, finner att de faktiskt inte är så ensamma som de trott.

C. S. Lewis, författaren till så mycket som är så klart och så riktigt, tänkaren vars skärpa och uttrycksförmåga har hjälpt oss att förstå så mycket, mannen med en stark och övertygad kristen tro, föll även han raklång ner i en virvelstorm av tankar och känslor. Han famlade omtumlad efter stöd och ledning djupt nere i sorgens mörka schakt. Vad jag önskar att han hade haft förmånen att få läsa en bok som denna! Om vi inte finner tröst i världen runt omkring oss, och inte i att ropa till Gud, så kan denna bok åtminstone hjälpa oss att ta itu med sorgen och, om inget annat, att »inte missförstå fullt så mycket«.

För vidare läsning rekommenderar jag *Jack. En biografi om C S Lewis* av George Sayer (Libris 1998) som den bästa tillgängliga boken om Jack; Lyle Dorsetts biografi om min mor, *And God Came In* (Macmillan 1983), samt, kanske en aning oblygt, min egen bok, *Lenten Lands* (Macmillan 1988; Harper, SanFrancisco 1994).

Douglas H. Gresham